

# Sju lärarroller i mellanstadiets NO-undervisning

Paul Clucas  
Torodd Lunde

Malmö universitet och NATDID  
Karlstad universitet och NATDID

Forskare har i en studie identifierat sju olika lärarroller i mellanstadiets NO-undervisning. Lärarrollerna tydliggör olika sätt att förverkliga NO-undervisning och synliggör antaganden som dessa vilar på.

Lärarroller i NO-klassrummet kan ses som manifestationer av uppfattningar om undervisning. De speglar olika uppfattningar om syfte, innehåll och tillvägagångssätt och kommer till uttryck genom olika sätt att lägga upp och genomföra undervisningen. En lärares repertoar av lärarroller hänger alltså ihop med vilka typer av syften, innehåll och aktiviteter hen väljer att använda och hur hen engagerar eleverna i dessa. Några roller kan till exempel öppna upp för genuina och utforskande naturvetenskapliga samtal som ger eleverna möjlighet att göra egna komplexa resonemang, medan andra roller kan begränsa sig till att eleverna ska lära sig och komma ihåg fakta.



**Figur 1.** De sju lärarrollerna kan ses som en "palett" som kan ge lärare stöd för att reflektera över och kommunicera kring den egna repertoaren av lärarroller. (Bild: Peter Holgersson AB.)

En lärares repertoar av roller i NO-undervisningen kan därmed ha stor inverkan på vilka typer av kunskaper och vilket intresse för ämnet som eleverna utvecklar. Kunskaper om lärarroller och vad

som karaktäriserar dessa kan därför bidra till att synliggöra vilka antaganden som en lärare lägger till grund för undervisningen och vilka konsekvenser dessa antaganden kan få för elevers deltagande och lärande. Ifall vi tar reda på vilken repertoar av roller som förekommer i den rådande praktiken kan vi därför synliggöra drag som karaktäriserar den undervisning som bedrivs och samtidigt ge stöd för reflektion kring lärarroller och dess konsekvenser.

För att belysa frågor kring vilka repertoarer av lärarroller som förekommer har tre forskare vid Umeå universitet, Lina Varg, Helena Näs och Christina Ottander, gjort en studie som bland annat syftat till att undersöka och identifiera lärares repertoar av lärarroller i mellanstadiets NO-undervisning [1].

## Sju olika lärarroller förekom bland lärarna

Forskarna intervjuade 14 mellanstadielärare från olika skolor om hur de undervisar i NO-ämnena och hur de tänker kring sin undervisning. Utifrån vad lärarna berättade kunde forskarna sedan identifiera sju olika lärarroller. En och samma lärare kunde anamma olika roller i sin undervisning beroende på om det till exempel var en genomgång eller en laborativ aktivitet. De sju lärarrollerna och vad som karaktäriserar dessa presenteras i [Tabell 1](#) nedan.

Lärarroll	Fokus i undervisningen	Exempel på undervisning som är typisk
Uppslagsverk	Läraren strävar efter att vara trygg i ämnet och förmedla vetenskapliga fakta, teorier och begrepp.	Läraren jobbar i tydliga faktaområden och fokuserar på det centrala innehållet. Följer ofta läroböckernas upplägg.
Inspiratör	Läraren strävar efter att fånga elevernas intresse och öka deras nyfikenhet på naturvetenskap.	Läraren använder praktiskt arbete för att eleverna ska få upptäcka själva.
Curlare	Läraren strävar efter att tillrättalägga och förenkla för eleverna.	Läraren underlättar genom tydlig struktur, variation och stöd. Sammanfattar och drar ofta slutsatser åt eleverna.
Underhållare	Läraren strävar efter att göra NO roligt för eleverna.	Läraren använder ofta spektakulära demonstrationer och laborationer.
Handledare	Läraren strävar efter att vägleda eleverna i deras jakt efter kunskap och förståelse.	Läraren använder ofta diskussioner i undervisningen.
Flexibel opportunist	Läraren strävar efter att ta vara på aktuella händelser eller sådant som eleverna pratar om.	Läraren låter tillfälliga händelser styra riktningen på undervisningen eller innehållet. Kommunikation består ofta av informella samtal.
Deltagare	Läraren lär sig i samarbete med eleverna, och fokuserar starkt på elevers göranden och upptäckter.	Läraren undersöker och upptäcker tillsammans med eleverna i praktiska aktiviteter.

**Tabell 1.** Sju olika lärarroller i mellanstadiets NO-undervisning, vad dessa fokuserar på i undervisningen samt typiska exempel.

*Uppslagsverk* var den vanligaste lärarrollen och förekom hos samtliga lärare, medan *Deltagare* bara förekom hos en av lärarna. I övrigt brukade lärarna växla mellan tre och fyra olika roller.

De flesta av rollerna var förknippade med faktaförmedling snarare än att utveckla ett naturvetenskapligt tankesätt. Det vill säga att det var vanligare att eleverna skulle lära sig begrepp och vad de betyder, snarare än att de fick resonera och utforska innebörden av begrepp i till exempel samtal om fenomen. De tre rollerna *Inspiratör*, *Underhållare* och *Deltagare* var nära kopplade till praktiskt arbete.

## Några av lärarrollerna kan resultera i passiva elever

Många av de lärarroller som forskarna identifierade medför att eleverna får en ganska passiv intellektuell roll i undervisningen, medan läraren har en aktiv roll. En undervisning som domineras av lärarroller förknippade med förmedling av faktakunskaper kan begränsa elevernas möjlighet till att träna på att själva göra komplexa resonemang i naturvetenskap.

En lärare som till exempel växlande intar lärarrollerna *Uppslagsverk* och *Curlare* använder i stor utsträckning läroboken och genomgångar för att eleverna ska lära sig och komma ihåg fakta. Strävan är att underlätta elevernas lärande genom att sammanfatta och förenkla innehållet. Utrymmet för elevdiskussioner där eleverna själva drar slutsatser och skapar sammanhang blir då väldigt begränsade. En följd av detta blir att eleverna i liten utsträckning får prata naturvetenskap.

## **Roller ger olika möjligheter till naturvetenskapligt samtal**

Författarna betonar betydelsen av att eleverna får talutrymme i undervisningen för att utveckla sitt tänkande, till exempel genom att de får diskutera naturvetenskapliga frågor. Detta kan enligt författarna vara av vikt för att utveckla både förmågan att resonera och intresset för ämnet. Enligt författarna är *Flexibel opportunist* en roll som kan öppna för elevcentrerade diskussioner i klassrummet. I den rollen tar läraren vara på aktuella händelser eller sådant som eleverna tar upp, för att starta oplanerade elevdiskussioner som handlar om naturvetenskap.

De tre lärarrollerna *Inspiratör*, *Underhållare* och *Deltagare* var i intervjuerna kopplade till praktiskt arbete. Dessa roller kan enligt forskarna leda till olika möjligheter för eleverna att intellektuellt engagera sig i naturvetenskapliga samtal. I rollen som *Inspiratör* använder lärare praktiskt arbete främst för att öka elevens intresse för NO medan de i rollen som *Underhållare* använder spännande inslag för att erbjuda eleverna något roligt. Även om båda rollerna var kopplade till praktiskt arbete så ligger betoningen i rollerna på att skapa intresse snarare än på att skapa förutsättning för samtal kring innehållet genom utforskande arbete.

I rollen som *Deltagare* strävar lärare däremot snarare efter att utforska ett naturvetenskapligt innehåll i samarbete med eleverna, till exempel genom att upptäcka något tillsammans. Forskarna menar att denna roll skulle kunna öppna upp för samtal och diskussioner på ett annat sätt än de två andra rollerna genom ett gemensamt engagemang kring en frågeställning. Denna roll kan därför vara ett sätt att möjliggöra genuina naturvetenskapliga samtal med eleverna, inte minst i samband med praktiskt arbete.

## **Lärarrollerna ger begreppsapparat för reflektion och kommunikation**

De sju lärarrollerna kan ses som en "palett" av lärarroller. En sådan palett skulle kunna ge lärare stöd för att reflektera över och kommunicera kring den egna repertoaren av lärarroller, och därmed också vilka antaganden den egna undervisningen vilar på. Det skulle även kunna synliggöra möjliga lärarroller som inte ingår i en lärares nuvarande repertoar, och därmed inspirera till att pröva nya arbetssätt. Möjliga frågor vid en sådan reflektion kan vara: Vilka kombinationer av roller begränsar? Vilka kombinationer öppnar för nya möjligheter? Vilka lärarroller finns ännu att upptäcka?

I ursprungsartikelns bakgrund presenteras även andra sätt att kategorisera lärarroller från andra studier, till exempel med tre eller fyra roller i stället för sju. Olika sätt att kategorisera lärarroller kan synliggöra olika saker och därmed bidra till olika reflektioner. Den som vill utforska frågan om lärarroller mer kan läsa vidare i ursprungsartikelns som finns under "Referenser" nedan.

## **Notering**

"Notiser från forskningsfronten" presenterar kort något huvudresultat från en eller ett fåtal publicerade studier. Texterna skrivs av medarbetare på NATDID. Vill du referera till resultaten från studien så använd originalstudien som finns i referenslistan nedan.

## Referenser

1. Varg L, Näs H, Ottander C. Science teaching in upper primary school through the eyes of the practitioners. *Nordic Studies in Science Education*. 2022;18(1).  
<https://doi.org/10.5617/nordina.8320>